

Asiantuntijatieto ja valta

”Scientia potestas est – Tieto on valtaa”, toteaa latinankielinen sanonta, joka on usein viety englantilaisen filosofin Sir Francis Baconin suuhun, joskin tarkemman sisältönsä lausahdus näyttäisi saaneen häneltä vaikutteita saaneen Thomas Hobbesin tuotannossa. Olipa sanonnan aatehistoriallinen tausta mikä tahansa, kaikissa yhteiskunnissa valta näyttäisi yhdistyvän tavalla tai toisella tietoon ja sen hallintaan. Asiantuntijoita oli jo varhaisissa ihmisyhteisöissä, kun shamaani, parantaja tai ennustaja näytti tietotaidollaan pystyvän asioihin, jotka olivat yhteisön muiden jäsenten ulottumattomissa. Kehittyneemmissä yhteiskunnissa vallanpitäjät ovat usein säännöstellleet ja rajoittaneet tiedon levittämistä – varsinkin sellaisen tiedon, joka saattaisi horjuttaa vallitsevia hierarkioita tai kertoisi epäedullisia asioita vallanpitäjistä.

Demokraattisissakin yhteiskunnissa tiedon saatavuudelle voidaan asettaa rajoja yleisen turvallisuuden nimissä tai poikkeustilanteissa. Suomi ei ole tässä suhteessa mikään poikkeus, jos ajatellaan vaikkapa meikäläisiä sota-ajan sanomalehtiä: tuskin kukaan enää jälkepäin väittää, että niiden avulla voi muodostaa luotettavaa kokonaiskuvaa rintamien tapahtumista tai mielialoista. Diktatuureissa harjoitettu sensuuri ja manipuloiva, propagandistinen ja suorastaan totuudenvastainen uutisointi ovat arkipäivää aivan niin kutsutuissa normaaleissakin oloissa.

Totuus on kuitenkin, kuten kaikki tietävät, suhteellinen käsite. Historiantutkijat tietävät ennen kaikkea tulkitsevansa menneisyyttä, ja samalla tavoin nykyisyydenkin ilmiöistä voi esittää hyvin erilaisia tulkintoja. Tiedon siirtymiseen ja vastaanottoon vaikuttaa myös se, miten asia esitetään – mitä siitä sanotaan ja mitä mahdollisesti jätetään lausumatta. Moderni länsimainen media on varmasti edistyksellinen monessa mielessä, jos vertailukohtia haetaan menneisyydestä tai nykyisistä diktatuureista, mutta silti yksikään sanomalehti tai sähköisten medioiden välittämä uutislähetys ei kykene tarjoamaan täysin objektiivista peilikuvaa käsittelemistään asioista. Tietoa levittävät ihmiset, joilla on omat maailmankatsomuksensa, ja tiedonvälityksen resursseja ja toimintaedellytyksiä säätelevät viranomaiset ja rahoittajat, joilla on omat odotuksensa ja toiveensa.

Edes modernia asiantuntijuutta ja asiantuntijan tarjoamaa tietoa ei voi pitää täysin riippumattomana ja objektiivisena: tieteentekijöilläkin on aatteensa ja tieto – siis tutkimustulos ja tulkinta – on yleensä hankittu jonkin osapuolen myöntämällä rahoituksella. Länsimainen vapaus saa sekini omat relativistiset kehyksensä, kun käsitettä peilaa tietoihin demokratioiksi itseään kutsuvien valtioiden harjoittamasta laajamittaisesta urkinnasta – siis omanlaisesta tietojenkeruusta, jota oikeutetaan yhä enemmän kliseeltä kuulostavalta kansallisella turvallisuudella.

Vaikka täysin objektiivista tietoa siis tuskin on olemassa, ainakaan ihmisten tuottamana, tieteentekijän näkökulmasta olisi toivottavaa, että tutkimustuloksiin perustuvaa tietoa hyödynnettäisiin enemmän yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja että tieteen perusrahoitus – siis valtion sille tarjoama osuus – kyettäisiin takaamaan jatkossakin. Tieteellinen tieto on tulokinnanvaraisuudesta, ristiriitaisuudesta ja muistakin puutteistaan huolimatta tutkittua ja punnittua tietoa ja siten toiminnalle aina parempi perusta kuin pelkkiin ideologioihin nojaava käsitys ja mielikuva.

Käytännössähän tieteellinen tieto on usein vallatonta siinä mielessä, että sitä on olemassa suuret määrät erimuotoisina tutkimusraportteina – esimerkiksi artikkeleina ja kirjoina. Kaikki tieteellinen tieto ei välttämättä löydy edes toisia tieteentekijöitä saati poliitikkoja ja virkamiehiä, joten sitä ei hyödynnetä eikä sillä ole yhteiskunnallista vaikutusta. Kiireinen päättäjä voi haluta tietonsa helposti pureksittavassa muodossa eikä jaksakaan kahlata jonkin tutkimusprojektin tuottamaa 300-sivuista englanninkielistä artikkelikoelmaa lävitse sikäli kuin edes tulisi tietoiseksi koko teoksesta. Suomalaisessa kontekstissa tarvitaan yleensä jokin yleisesti merkittäväksi koettu ilmiö kuten ilmastonmuutos tai itsenäisen Suomen poliittinen tapahtumahistoria ennen kuin tutkimustiedolla on mahdollisuuksia tulla sovelletuksi. Silloinkin se on altis eri eturyhmien aatteellisille tai talouslähtöisille tulkinnoille.

Näin tullaan yliopistojen kolmanteen tehtävään, yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen. Tutkijoiden olisi muistettava, että kissan hännän nostaa vain kissa itse. Tieteellistä tietoa olisi jaettava popularisoida ja suunnata aktiivisesti yhteiskunnan eri kerroksiin, mutta myös valtiotodan kehittämien tutkimusrahoitusmittareiden

pitäisi arvostaa popularisoimista ja kolmatta tehtävää enemmän varsinkin humanististen tieteenalojen kohdalla, koska ne harvemmin tuottavat sellaista tietoa, joka voidaan patentoida ja hyödyntää sellaisenaan taloudellisesti.

Historiallisen Aikakauskirjan tehtävä on toimia tärkeimpänä suomenkielisenä historia-alan aikakausjulkaisuna, mutta samalla se pyrkii tavoittamaan laajemmankin yleisön kuin suomenkieliset tai suomen kieltä ymmärtävät ammatti-historioitsijat. Historiallisen Aikakauskirjan toimittajia ja taustavaikuttajia valittaessa tietotaitoa on perinteisesti pidetty keskeisimpänä kriteerinä. Kaikkien ihmisyyshyöntejen tavoin Historiallinen Aikakauskirjakin kohtaa aika ajoin muutoksia henkilörakenteissaan, mutta lehden teko pyritään pitämään asiantuntevissa käsissä.

Veikko Kallion viime vuonna tapahtuneen kuoleman jälkeen toimitussihteeriksi valittiin historianutkija Elina Katainen, joka valittiin sittemmin myös Tieteentekijöiden liiton asiamiehenä ja joka on nyt keskittynyt siihen tehtävään. Uudeksi toimitussihteeriksi valittiin alkuvuodesta yli kahdeksankymmenen hakijan joukosta historianutkija Heidi Kurvinen Oulun yliopistosta. Toinen merkittävä henkilömuutos on tapahtumassa tänä vuonna Historiallisen Aikakauskirjan taustarakenteissa, kun Tiedekeskus Heureka suunnittelupäällikkö Jaakko Pöyhönen on luopumassa pitkäaikaisesta tehtävästään Historiallisen Aikakauskirjan taloudenhoitajana. Tätä kirjoitettaessa hänen seuraajansa valintaprosessi on vielä kesken, mutta se vietäneen loppuun aivan lähiaikoina. Historiallinen Aikakauskirja tarjoaa siten jatkossakin laadukasta ajatuksia herättävää luettavaa.

MARKO LAMBERG

marko.lamberg@historia.su.se

marko.lamberg@uta.fi